
Alicja Krakowska

Ruchliwość przestrzenna mieszkańców wsi podhalańskich

Opracowanie zawiera najważniejsze wnioski z badań nad migracjami wewnętrznymi (krajowymi) ludności wiejskiej Podhala. Główną uwagę skupiono na kierunkach przemieszczeń, wyznaczenie głównych szlaków wędrówek oraz ich przestrzenny zasięg. Znajomość pochodzenia terytorialnego ludności napływającej do wiejskich jednostek osadniczych pozwoliła wydzielić wsie hermetyczne, czyli wykazujące w zakresie przemieszczeń ludności ścisłe związki z Podhalem oraz wsie bardziej otwarte na przyjmowanie imigrantów spoza tego regionu. Uwzględniając dodatkowo kierunki emigracji można pośrednio określić skłonności mieszkańców Podhala do emigracji poza region macierzysty.

Dla zbiorowości imigrantów opracowano także ich cechy demograficzne i społeczno-zawodowe. Niezmiernie bowiem ważne z punktu widzenia wpływu migracji na kształtowanie się procesów demograficznych jest poznanie struktury płci i wieku imigrantów oraz ich stanu cywilnego i rodzinnego. Chodzi tu o stwierdzenie: czy i w jakim stopniu osoby przybywające na Podhale różnią się w zakresie powyższych cech od ludności miejscowej, czy osiedla tego regionu są bardziej atrakcyjne dla kobiet, czy dla mężczyzn oraz o ile napływająca młoda ludność hamuje proces starzenia się wsi (Prochownikowa 1994).

Z uwagi na brak danych statystycznych dotyczących migracji w przekroju poszczególnych wiejskich jednostek osadniczych, przeprowadzono czasochłonne badania terenowe¹. Wynotowywano z Kart Osobowych Mieszkańców jednostkowe informacje, które następnie poddano weryfikacji. Badaniami objęto 28 wsi, a w nich 38,5 tys. mieszkańców, czyli 27,6% ludności wiejskiej Podhala. W tej liczbie mieści

---

¹ Uczestniczyli w nich studenci III roku geografii IG WSP w Krakowie, odbywający w latach 1988-1991 programowe ćwiczenia terenowe z geografii ekonomicznej.

się około 5 tys. imigrantów, którzy w latach 1976–1990 do tych wsi napłynęli i nadal tam zamieszkują.

Kierunki przemieszczeń ludności

O ile w Polsce nadal zdecydowanie przeważają migracje ze wsi do miast, to na Podhalu nie obserwuje się wyraźnej dominacji w kierunkach przemieszczeń. Ludność wiejska Podhala w równym stopniu emigrowała zarówno do miast (10,5 tys.), jak i do wiejskich jednostek osadniczych (9,7 tys. – tab. 1).

Tabela 1
Kierunki emigracji mieszkańców Podhala w latach 1976–1990

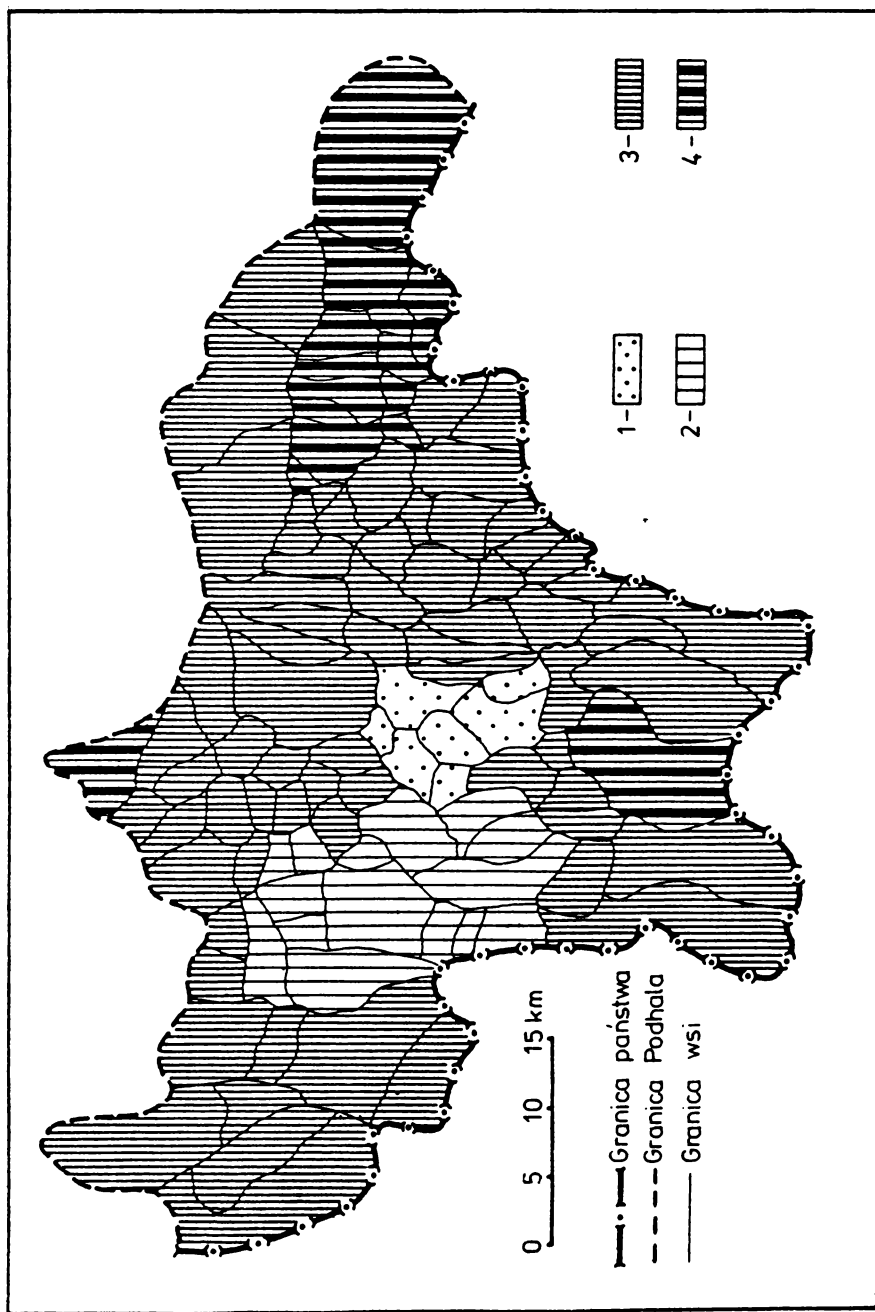
Wyszczególnienie	Lata		w tym:	
	1976–1990	1976–1980	1981–1985	1986–1990
	w %			
wieś → miasto	29,7	36,0	28,0	25,0
wieś → wieś	29,1	21,0	30,0	36,0
miasto → miasto	24,5	29,0	25,0	20,0
miasto → wieś	16,7	14,0	17,0	19,0
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: obliczenia własne wg Rocznika statystycznego województwa nowosądeckiego.

Występuje jednak zróżnicowanie w poszczególnych gminach tego regionu. Przykładowo mieszkańcy z gminy Czorsztyn i Krościenko częściej przeprowadzali się do miast aniżeli ludność z gmin Biały Dunajec i Czarny Dunajec. Z tych ostatnich tylko 1/3 emigrantów zmieniła swe miejsce zamieszkania na miasto, a pozostali wędrowali do wiejskich jednostek osadniczych (ryc. 1).

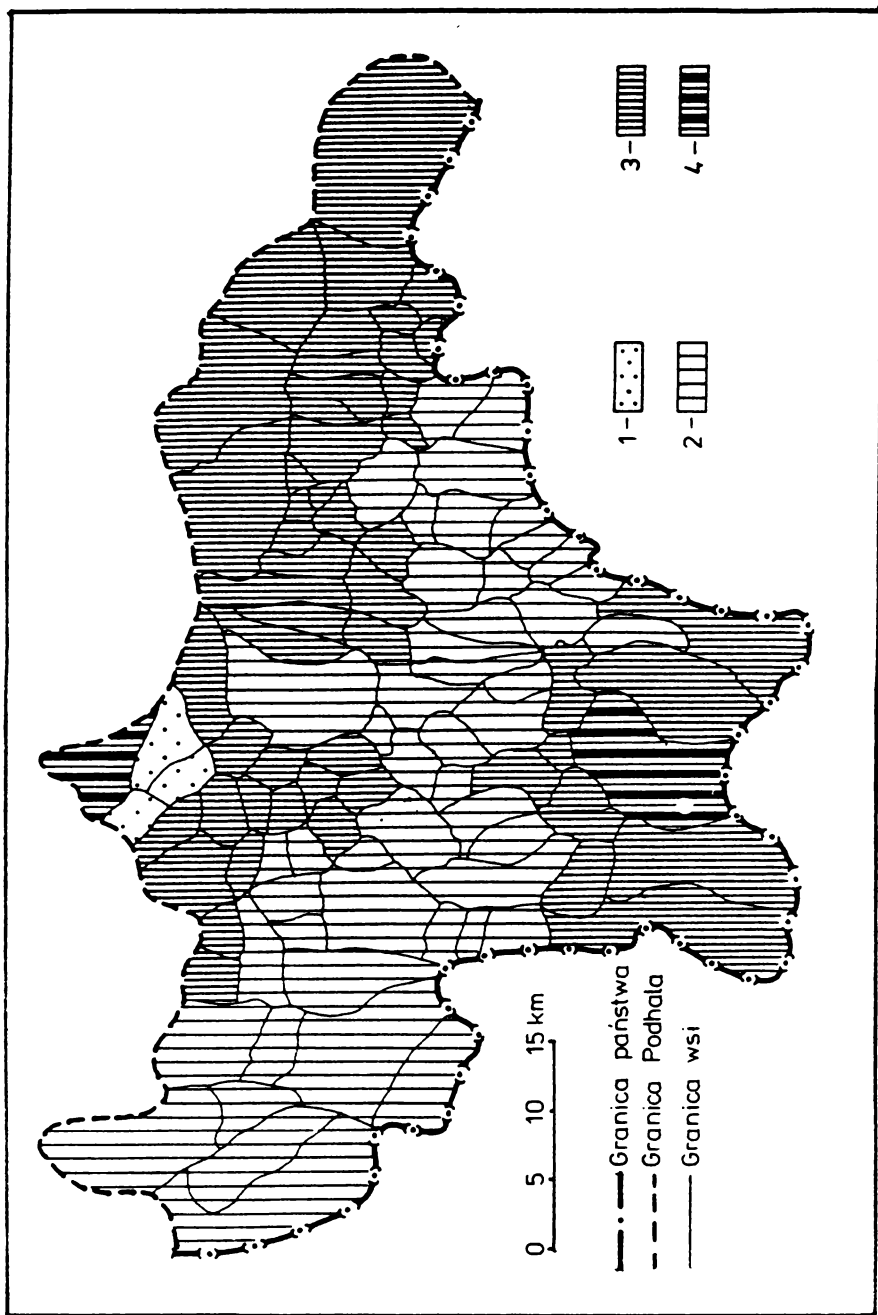
Natomiast oczywiste jest, że główny strumień emigrantów z miast Podhala skierował się do miejskich jednostek osadniczych (8,2 tys.), a prawie o połowę mniejszy był na terenach wiejskich (4,9 tys.).

Rozpatrując kierunki napływu ludności stwierdza się, iż miasta Podhala przyjęły prawie tyle samo mieszkańców wsi (7,7 tys.), co i osób pochodzenia miejskiego (6,8 tys. – tab. 2). Wyjątek stanowi Nowy Targ, w którym masowo osiedlali się mieszkańcy ze strefy podmiejskiej. Stąd też ponad 65% imigrantów w tym mieście wywodzi się ze wsi, podczas gdy w Zakopanem ich udział jest dwukrotnie mniejszy (37%).

Ryc. 1. Emigracja do miast mieszkańców Podhala w latach 1976–1988

Odpyływ ogółem 100% w tym do miast: 1) poniżej 40%
 2) 40 – 50%
 3) 50 – 60%
 4) 60% i więcej

Ryc. 2. Udział ludności miejskiej wśród imigrantów Podhala w latach 1976-1988

Napływ ogółem 100% w tym z miast: 1) poniżej 30%
 2) 30 - 40%
 3) 40 - 50%
 4) 50% i więcej

Tabela 2

Kierunki napływu do miast i wsi Podhala w latach 1976–1990

Kierunki	Napływ w %
miasto ← miasto	24,4
miasto ← wieś	19,1
wieś ← miasto	27,5
wieś ← wieś	29,0

Źródło: obliczenia własne jw. tab. 1

Napływ ludności miejskiej do wsi podhalańskich (5,3 tys.) był o wiele mniejszy niż wiejskiej (8,1 tys.). Najmniejszy udział osób przybyłych z miast obserwuje się wśród imigrantów Orawy i Spisza oraz w gminach Biały Dunajec i Czarny Dunajec. Znacznie więcej ludności pochodzenia miejskiego było w grupie osiedlających się w Krościenku, we wsiach tatrzańskich (Kościelisko, Bukowina Tatrzańska), gorczańskich (Tylmanowa) i we wschodniej części Kotliny Nowotarskiej (ryc. 2).

W analizowanym okresie (1976–1990) zauważa się na Podhalu zmiany w kierunkach przemieszczeń ludności. W połowie lat siedemdziesiątych odpływ ze wsi do miast (wieś → miasto) dotyczył 36% emigrantów Podhala, zaś pod koniec lat osiemdziesiątych już tylko 25%. Emigracja w kierunku wsi (wieś → wieś) powiększyła się z 21% do 36%, zaś z miast do miast (miasto → miasto) zmalała z 25% do 20% ogółu emigrantów Podhala. Powyższe zmiany będące konsekwencją zmieniających się uwarunkowań migracji (bariera rynku pracy i mieszkaniowa) świadczą, iż maleje udział przemieszczeń w kierunku miast na rzecz ruchliwości pomiędzy wiejskimi jednostkami osadniczymi.

Pochodzenie terytorialne imigrantów

Analizując pochodzenie terytorialne imigrantów w poszczególnych wsiach stwierdza się bardzo ściśle związki większości z nich z samym Podhalem. Udział osób napływających z tego regionu wynosił w niektórych wsiach ponad 3/4 ogółu imigrantów, a niekiedy zbliżał się prawie do 90% (tab. 3, ryc. 3). Najwyższe udziały ludności przybyłej z Podhala zanotowano w małych jednostkach osadniczych (np. Harkabuz, Dębno, Długopole), w strefie podmiejskiej Nowego Targu (Gronków, Ludźmierz, Pyzówka), we wsiach spiskich (Krempachy, Łapsze N.). Słabsze więzi z Podhalem w tym względzie wykazały wsie orawskie, gorczańskie i rabczańskie, bowiem na ich teren dość licznie napływała ludność z innych gmin i miast woj. nowosądeckiego. Najmniej partycypuje Podhale w napływie ludności do Chabówki, Koście-

liska, Bukowiny Tatrzańskiej i Czarnego Dunajca, w których udział imigrantów pochodzących z Podhala kształtował się na poziomie od 40 do nieco ponad 50%. Te właśnie osiedla wykazują rozległy zasięg w zakresie migracji, wykraczający znacznie poza województwo macierzyste.

Tabela 3

Pochodzenie terytorialne imigrantów Podhala

Nazwa miejscowości	Imigranci						
	ogółem	z Podhala		z pozostałej części woj. nowosądeckiego		spoza woj. nowosądeckiego	
	l.b.	l.b.	% 3:2	l.b.	% 5:2	l.b.	% 7:2
1	2	3	4	5	6	7	8
Ogółem	4,741	3,019	63,7	404	8,5	1,318	27,8
Skalne Podhale							
Bukowina Tatrzańska	329	186	56,5	14	4,2	129	39,3
Bustryk	60	51	85,0	1	1,7	8	13,3
Kościelisko	718	396	55,2	43	6,0	279	38,8
Małe Ciche	63	42	66,6	2	3,2	19	30,2
Murzasichle	169	114	67,5	3	1,8	52	30,7
Witów	182	124	68,1	21	11,5	37	20,4
Ząb	331	281	84,9	7	2,1	43	13,0
Pogórze Zachodnie							
Biały Dunajec	481	303	62,0	18	3,7	160	33,3
Kotlina Zachód (Dolina)							
Czarny Dunajec	391	234	59,8	20	5,1	137	35,1
Długopole	29	23	79,3	1	3,5	5	17,2
Ludźmierz	164	124	75,6	6	3,7	34	20,7
Wróblówka	43	26	60,5	3	7,0	14	32,5
Kotlina Zachód (Stok)							
Obidowa	100	46	46,0	16	16,0	38	38,0
Pyzówka	80	58	72,5	12	15,0	10	12,5
Kotlina Wschód							
Dębno	60	46	76,7	4	6,7	10	16,6
Gronków	129	114	88,4	3	2,3	12	9,3
Grywałd	58	35	60,3	3	5,2	20	34,5
Harkłowa	56	49	87,5	3	5,4	4	7,1
Knurów	35	15	42,8	10	28,6	10	28,6
Krempachy	76	66	86,8	1	1,3	9	11,9
Łopuszna	134	81	60,4	25	18,7	28	20,9
Maniowy	78	50	64,1	5	6,4	23	29,5

Tabela 3 cd.

1	2	3	4	5	6	7	8
Ostrowsko	98	67	68,4	8	8,2	23	23,4
Orawa							
Harkabuz	94	74	78,8	10	10,6	10	10,6
Jablonka	211	128	60,7	39	18,5	44	20,8
Orawka	31	17	54,8	3	9,7	11	35,5
Zubrzyca Górna	111	72	64,9	8	7,2	31	27,9
Dolina Górnej Raby							
Chabówka	430	197	45,8	115	26,7	118	27,5

Źródło: Obliczenia własne na podstawie Kart Osobowych Mieszkańców

Śledząc przemieszczenia ludności dokonujące się w obrębie Podhala można dla większości wsi potwierdzić powszechnie występujące prawidłowości wewnętrznych wędrówek ludności:

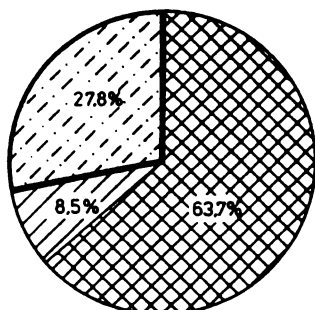
- najwięcej osób przemieszcza się na bliskie odległości,
- znaczne są udziały imigrantów z miejscowości wchodzących w skład tej samej gminy,
- w większości wsi jest przewaga imigrantów wywodzących się ze środowiska wiejskiego.

Niektóre wsie podhalańskie wykazują pewne odchylenia od powyższych prawidłowości, co wynika m.in. z ich terytorialnego położenia, pełnionych funkcji, a niekiedy tradycji (tab. 4). Dzieląc imigrantów pochodzących z Podhala na trzy kategorie:

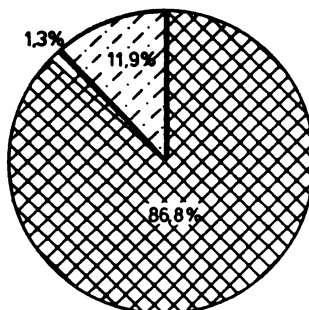
- a) napływających z miast,
- b) ze wsi własnej gminy,
- c) z pozostałych wsi Podhala,

przeprowadzono podział wiejskich jednostek osadniczych i ukazano główne szlaki migracyjne do poszczególnych wsi.

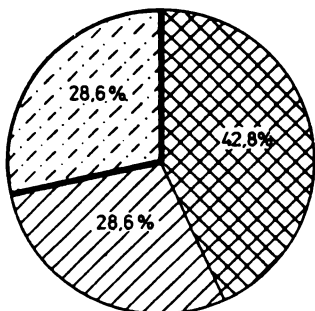
Grupa I – wsie, które w zakresie migracji wykazują bardzo silne powiązania z miastami Podhala. Są to np. Kościelisko, Chabówka, Łopuszna. W Kościelisku ponad połowa imigrantów wywodzących się z Podhala przybyła z Zakopanego. Ze wsi sąsiednich pochodzi tylko 15% imigrantów (głównie z Witowa, Dzianisza, Nowego Bystrego). Z innych gmin napływała przede wszystkim ludność z bliższych odległości (z Cichego, Ratułowa, Chochołowa, Białego Dunajca i Szaflar – ryc. 4).

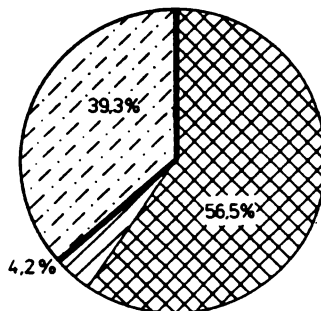
Podhale

Krempachy

Knurów

Bukowina T

Imigranci:

- z Podhala

- z pozostałych obszarów województwa nowosądeckiego

- spoza województwa nowosądeckiego

Ryc. 3. Pochodzenie terytorialne imigrantów Podhala

Tabela 4

Udział miast i wsi w napływie ludności z Podhala

Nazwa miejscowości	Napływ z Podhala						
	ogółem	ze wsi				z miast	
		z własnej gminy		z pozostałych wsi		l.b.	%
		l.b.	l.b.	%	l.b.		
1	2	3	4	5	6	7	8
Ogółem	3019	1010	33,5	1151	38,1	858	28,4
W tym: Skalne Podhale							
wsie: Bukowina Tatrzańska	186	64	34,4	78	41,9	44	23,7
Bustryk	51	10	19,6	36	70,6	5	9,8
Kościelisko	396	86	21,7	76	19,2	234	59,1
Małe Ciche	42	26	61,7	11	26,2	5	11,9
Murzasichle	114	46	40,4	27	23,7	41	35,9
Witów	124	25	20,2	67	54,0	32	25,8
Ząb	281	114	40,6	89	31,7	78	27,7
Pogórze Zachodnie							
Biały Dunajec	303	117	38,7	161	53,1	25	8,3
Kotlina Zachód (Dolina)							
Czarny Dunajec	234	105	44,9	80	34,2	49	20,9
Długopole	23	15	65,2	8	34,8	—	—
Ludźmierz	124	45	36,3	46	37,1	33	26,6
Wróblówka	26	15	57,7	9	34,6	2	7,7
Kotlina Zachód (Stok)							
Obidowa	46	21	45,7	10	21,7	15	32,6
Pyzówka	58	21	36,2	15	25,9	22	37,9
Kotlina Wschód							
Dębno	46	19	41,3	24	52,2	3	6,5
Gronków	114	25	21,9	69	60,6	20	17,5
Grywałd	35	5	14,3	24	68,5	6	17,2
Harkłowa	49	24	49,0	9	18,4	16	32,6
Knurów	15	7	46,7	7	46,7	1	6,6
Krempachy	66	31	46,9	23	34,8	12	18,3
Lopuszna	81	23	28,4	25	30,9	33	40,7
Maniowy	50	22	44,0	23	46,0	5	10,0
Ostrowsko	67	20	29,8	31	46,3	16	23,9
Orawa							
Harkabuz	74	26	35,1	39	52,7	9	12,2
Jabłonka	128	45	35,2	53	41,4	30	23,4
Orawka	15	6	35,3	11	64,7	—	—
Zubrzyca Górna	72	21	29,2	33	45,8	18	25,0

Tabela 4 cd.

1	2	3	4	5	6	7	8
Dolina Górnej Raby Chabówka	197	26	13,2	67	34,0	104	52,8

Źródło: jw. tab. 3

Do Chabówki najwięcej osób napłynęło z Rabki (38%), a na drugim miejscu uplasowały się wsie przynależne administracyjnie do gmin sąsiednich (Raby Wyżnej i Nowego Targu). W Łopusznej ponad 1/3 imigrantów pochodzi z Nowego Targu, podczas gdy z całej gminy nowotarskiej przybyło tylko 26%, a np. z gminy Ochotnica Dolna aż ponad 12% imigrantów.

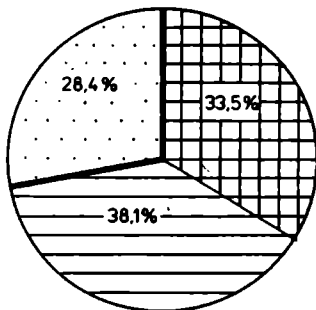
Główne szlaki migracyjne wiodące do tych wsi świadczą o tym, iż zachodzą tu duże przemieszczenia z sąsiednich miast oraz obserwuje się w nich silniejsze powiązania z innymi obszarami wiejskimi Podhala aniżeli z własną gminą.

Grupa II – wsie o bardzo silnych więziach z własną gminą i bardzo słabym powiązaniu z miastami Podhala. Należą tu w znacznym stopniu małe jednostki osadnicze (np. Długopole, Wróblówka – ryc. 4) oraz większość wsi spiskich.

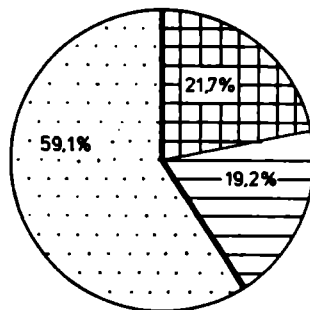
Grupa III – wsie o silnych więziach z własną gminą, znacznym napływie ludności z miast i bardzo słabym oddziaływaniu na inne obszary Podhala. Ten typ reprezentują m.in. wsie podmiejskie oraz te, w których dopiero od niedawna obserwuje się wzmożony ruch budowlany (np. Murzasichle, Obidowa). Podobny charakter więzi zaobserwowano w większości wsi orawskich (Zubrzyca Górna i Dolna, Lipnica Wielka, Orawka).

Grupa IV – wsie o średnim stopniu powiązania z własną gminą, małym udziale imigrantów z miast, natomiast znacznym napływie z dalszych terenów wiejskich Podhala. Najwięcej takich jednostek występuje we wschodniej części Kotliny Nowotarskiej, w dolinie Raby, Dunajca (Tylmanowa) i w Gorcach (Ochotnica Dolna, Ochotnica Górna).

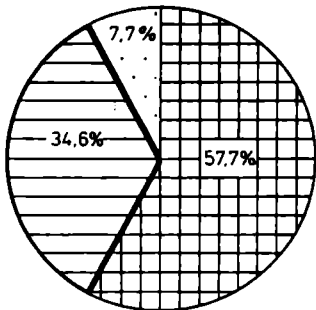
Grupa V – wsie o bardzo słabych więziach z własną gminą i z miastami Podhala. Wśród imigrantów dominują osoby napływające z gmin sąsiednich. Taki typ reprezentują wsie rolnicze zlokalizowane na pograniczu dwóch jednostek administracyjnych. Przykładowo do Bustryka, który wchodzi w skład gminy Tatrzańskiej, przybywają głównie mieszkańcy z blisko położonych wsi (np. z Ratułowa, Czerwiengo, Gliczarowa), ale przynależnych do gmin sąsiednich. Ich udział w napływie ludności wynosił 75% imigrantów, podczas gdy własnej gminy tylko 20%. Podobnie do Witowa, obok imigrantów z Zakopanego (15,4%), napływali przede wszystkim mieszkańcy z Ratułowa, Chochołowa, Cichego, a także z Białego Dunajca i Szaflar. Witów w zakresie migracji wykazuje silniejsze więzi z mieszkańcami

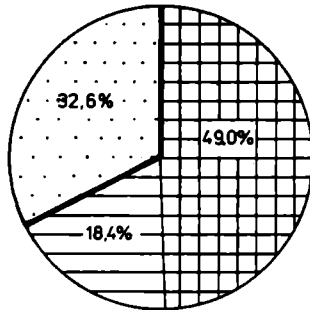
Podhale

Kościelisko

Wróblówka

Harkłowa

Napływ z Podhala:

- z własnej gminy

- z pozostałych wsi

- z miast

Ryc. 4. Udział miast i wsi w napływie ludności Podhala

gminy Czarny Dunajec aniżeli z gminą Tatrzańską, do której administracyjnie należy. Również w Gronkowie, sąsiadującym z Nowym Targiem, znaczna była liczba imigrantów z sąsiednich wsi (Groń i Leśnica), ale wchodzących w skład gminy Bukowina Tatrzańska. Jej udział w napływie ludności wynosił 35%, a gminy Nowy Targ tylko 27%, zaś z miasta Nowego Targu przybyło zaledwie 12% imigrantów.

Taki rodzaj powiązań migracyjnych reprezentowały niektóre wsie orawskie (Piekielnik, Podsarnie, Harkabuz) i spiskie (Krempachy, Jurgów, Rzepiska, Niedzica).

Grupa VI – wsie o zbliżonym udziale wydzielonych trzech grup imigrantów. Oznacza to, że powiązania tych wsi w zakresie przemieszczeń ludności są takie same z miastami Podhala, jak i z miejscowościami ze swej gminy, bądź z gmin sąsiednich. Należą tu m.in. ośrodki gminne (Bukowina Tatrzańska, Biały Dunajec, Czarny Dunajec, Raba Wyżna, Jabłonka) oraz większość wsi podmiejskich (np. Ludźmierz, Ostrowsko, Pyzówka, Szaflary, Poronin).

Migracje mieszkańców wsi dokonujące się w obrębie Podhala świadczą o silnych więziach ludności rodzimej z własnym regionem. Potwierdzeniem tego są m.in. ożenki, będące w niektórych wsiach głównym czynnikiem przemieszczeń ich mieszkańców. W terenach wiejskich bowiem migracje matrymonialne coraz częściej dominują nad migracjami o charakterze ekonomicznym.

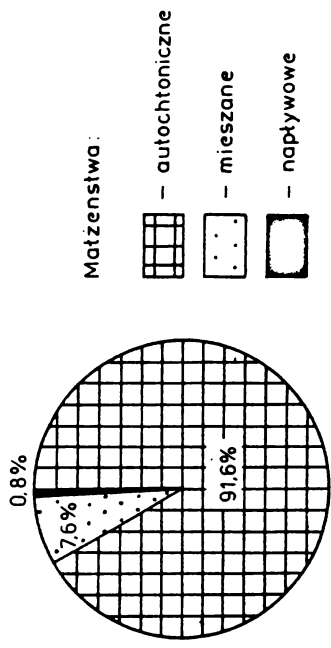
Na podstawie terytorialnego pochodzenia osób zawierających małżeństwo stwierdzono, iż na Podhalu zdecydowanie dominowały ożenki pomiędzy osobami wywodzącymi się z Podhala, czyli autochtoniczne (około 90%), (tab. 5). Wśród związków autochtonicznych zauważa się w niektórych wsiach dość częste zawieranie małżeństw przez osoby pochodzące z tej samej miejscowości lub parafii (małżeństwa endogeniczne). Największy ich udział odnotowano na Spiszu i Orawie (ryc. 5). Przykładowo w Krempachach i Jabłonce stanowiły one ponad 70% ogółu małżeństw. Świadczy to o dużej hermetyczności tych wsi, na co mają wpływ uwarunkowania kulturowe, tradycja, a nierzadko obawa przed dzieleniem ziemi. Bardzo słabe więzi zachodziły pomiędzy mieszkańcami Orawy i Spisza zarówno w zakresie migracji matrymonialnych, jak i innych stałych form przemieszczeń. Wprawdzie młodzież z wielu wsi spiskich pobierała naukę w liceum w Jabłonce, to jednak sporadycznie zawierane były małżeństwa pomiędzy osobami tych regionów. W całym powojennym okresie, na prawie 1000 zawartych małżeństw w Jabłonce, tylko cztery dotyczyły związków pomiędzy mieszkańcami Orawy i Spisza. Podobne proporcje zachodziły także w Lipnicy Wielkiej. W spiskiej wsi Krempachy na 250 powojennych małżeństw tylko w dwóch współmałżonkowie pochodzili z Orawy (z Jabłonki i Zubrzycy).

Tabela 5

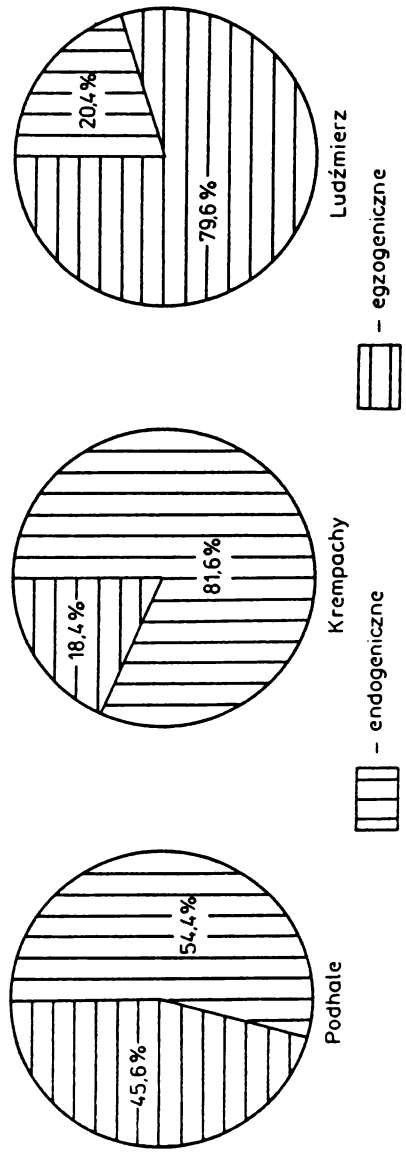
Struktura małżeństw na Podhalu

Nazwa miejscowości		Małżeństwa zawarte w latach 1946–1986														
		Ogółem		autochtoniczne						w tym			mieszane		napływowe	
				ogółem		endogeniczne		egzogeniczne		mieszane		napływowe				
		l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12					
1. Czarny Dunajec	967	846	87,5	496	58,6	350	41,4	114	11,8	7	0,7					
2. Długopole	164	160	97,6	79	49,4	81	50,6	4	2,4	-	-					
3. Gronków	320	279	87,2	170	60,9	109	39,1	32	10,0	9	2,8					
4. Jabłonka	966	915	94,7	686	75,0	229	25,0	44	4,6	7	0,7					
5. Krempachy	249	234	94,0	191	81,6	43	18,4	11	4,4	4	1,6					
6. Ludźmierz	617	583	94,5	119	20,4	464	79,6	33	5,3	1	0,2					
7. Wróblówka	194	181	93,3	84	46,4	97	53,6	13	6,7	-	-					
8. Zubrzyca Górna	1067	966	90,5	442	45,8	524	54,2	98	9,2	3	0,3					
Ogółem:	4544	4164	91,6	2267	54,4	1897	45,6	349	7,6	31	0,8					

Źródło: Obliczenia własne w oparciu o Księgi Parafialne Liber Copulationum – Kuria Metropolitarna w Krakowie

Matzenstwa autochtoniczne

Ryc. 5. Struktura matzenstw na Podhalu

Dla większości wsi podhalańskich najliczniejsze były jednak związki zawierane przez osoby pochodzące z dwóch różnych parafii tego regionu (małżeństwa egzogeniczne). Szczególnie było to widoczne we wsiach podmiejskich, bardziej otwartych na wpływy zewnętrzne. Przykładowo w Ludźmierzu związki tego typu stanowiły ponad 75% małżeństw. Natomiast w małych jednostkach osadniczych występuje wśród rodzin autochtonicznych równowaga małżeństw endogenicznych i egzogenicznych (np. w Długopolu, Wróblówce).

Stosunkowo rzadkie były małżeństwa mieszane, czyli takie, w których jedno ze współmałżonków pochodziło z Podhala, zaś drugie z innego regionu. Zauważono ich najmniej na Orawie i Spiszu, bo zaledwie 5% z ogółu zawartych tam związków małżeńskich, nieco więcej w strefie podmiejskiej Nowego Targu (ponad 10% – tab. 5).

Analiza małżeństw z poszczególnych lat okresu powojennego wskazuje na zmniejszanie się hermetyczności wsi podhalańskich. Najwięcej związków autochtonicznych zawarto zaraz po wojnie. W niektórych wsiach (np. Krempachy, Ludźmierz, Długopole) nie zanotowano wówczas małżeństw mieszanych. W latach pięćdziesiątych wskaźnik małżeństw autochtonicznych maleje nieznacznie, w następnym dziesięcioleciu nieco bardziej, przy czym najbardziej związków zawieranych przez osoby zamieszkałe w tej samej miejscowości. Nie był to jednakże proces występujący wszędzie, bowiem niektóre osiedla, głównie na Spiszu i Orawie, pozostawały nadal bardzo hermetyczne. Przykładem jest wieś Krempachy, w której pierwszy związek o charakterze mieszanym zawarto dopiero w połowie lat sześćdziesiątych, zaś związki endogeniczne stanowiły wówczas aż 96,2% ogółu zarejestrowanych małżeństw. Po 1970 roku obserwuje się w tej wsi, podobnie jak w Jabłonce, zmniejszanie hermetyczności. Świadczą o tym coraz częściej pojawiające się małżeństwa mieszane oraz malejąca liczba małżeństw zawieranych pomiędzy mieszkańcami tej samej miejscowości, których udział zmalał z 90% do 60%. W ostatnim dziesięcioleciu obserwuje się dalsze zmniejszanie liczby małżeństw endogenicznych, szczególnie w strefie podmiejskiej, gdzie stanowiły one już tylko 6% ożenków (np. Ludźmierz). Na Spiszu i Orawie ten typ małżeństw jest jednak nadal dominujący (około 50%), z wyraźnie zaznaczającą się w Jabłonce tendencją wzrostową (65%), co pośrednio świadczy o pogłębiających się więziach ludności miejscowej.

Migracje o charakterze matrymonialnym mają zasięg niezbyt rozległy. Napływające w związku z ożenkiem osoby pochodziły generalnie ze środowiska wiejskiego, i to najczęściej z miejscowości sąsiednich wchodzących w skład tej samej parafii lub gminy. W ośrodkach gminnych, a częściej we wsiach podmiejskich znaczny był napływ współmałżonków z miast. W Czarnym Dunajcu było ich 13%, w Ludźmierzu około 10%, a na Orawie (Jabłonka, Zubrzyca Górna) około 1,5%.

Osoby, które w związku z ożenkiem zmieniły swe miejsce zamieszkania, ale tylko w obrębie Podhala, stanowiły w niektórych wsiach orawskich i spiskich zaledwie 20% współmałżonków. Najsilniejsze były migracje matrymonialne w małych wsiach oraz w osiedlach podmiejskich. Zbiorowość przemieszczających się wynosiła tam od 50% (Długopole, Wróblówka) do ponad 75% współmałżonków (Ludźmierz).

Zasięg migracji matrymonialnych we wsiach podhalańskich nie ogranicza się wyłącznie do Podhala, ale rozciąga się na województwa sąsiednie oraz inne obszary Polski. Najwięcej współmałżonków pochodziło z województwa krakowskiego (od 0,5 do 4%), katowickiego (od 1 do 2%), bielskiego (około 1%). Osoby zamieszkałe w pozostałej części województwa nowosądeckiego, a zawierające związek małżeński z mieszkańcami wsi podhalańskich stanowiły od 2 do ponad 10% współmałżonków (Lipnica Wielka). Rekrutowali się oni głównie z miast tego regionu.

Zanotowano także dość liczne ożenki z osobami przybyłymi z zagranicy, głównie ze Stanów Zjednoczonych, przede wszystkim we wsiach, z których ludzie wyjeżdżają do tego kraju. Przykładowo w Czarnym Dunajcu liczba współmałżonków ze Stanów Zjednoczonych (20 osób) była taka sama, jak tych, którzy pochodzili z Zakopanego czy z woj. krakowskiego (około 1%). Ożenki z osobami z Czechosłowacji miały miejsce na Orawie i Spiszu. Jednak liczba małżeństw polsko-słowackich stanowiła zaledwie 1% z ogółu zawartych związków w Jablonce, Lipnicy Wielkiej, Zubrzyicy Górnej czy w Krempachach. Sporadyczne były małżeństwa z mieszkańcami innych krajów, np. Anglii (Czarny Dunajec), Argentyny (Jablonka).

Przedstawiona struktura małżeństw i ich pochodzenie terytorialne potwierdzają tezę o ogromnej więzi mieszkańców Podhala z własnym regionem, o dużej hermetyczności wielu wsi wynikającej z uwarunkowań historycznych i kulturowych, głównie na Orawie i Spiszu.

O stopniu atrakcyjności danego obszaru oraz jego otwartości na wpływy innych regionów świadczy m.in. zasięg migracji o charakterze międzyregionalnym. Zagadnienie to rozpatrzono w oparciu o udział poszczególnych województw w napływie ludności na teren wsi podhalańskich. Osoby przybyłe spoza woj. nowosądeckiego stanowiły około 40% imigrantów. Jest to znaczna zbiorowość, bowiem generalnie w Polsce w procesie przemieszczeń do wsi bierze udział przede wszystkim ludność wiejska z najbliższego zaplecza. Grupa przybyszów spoza regionu sądeckiego jest jednak w poszczególnych wsiach Podhala bardzo zróżnicowana i waha się od 7% do prawie 40% imigrantów (tab. 3). Najmniej spotyka się ich w Kotlinie Nowotarskiej (Gronków, Krempachy, Dębno, Długopole, Pyzówka), w małych wsiach orawskich (Harkabuz), a także w niektórych osiedlach Skalnego Podhala (Bustryk, Ząb). Największy udział imigrantów spoza województwa macierzystego wykazują wsie o funkcjach turystycznych (Kościelisko, Bukowina Tatrzańska), o wykształconym

pozarolnym rynku pracy (np. Chabówka) oraz ośrodki gminne (Biały Dunajec, Czarny Dunajec, Raba Wyżna, Jabłonka).

Najliczniej w procesie napływu ludności na teren wsi podhalańskich partycypuje województwo krakowskie (5,3%) oraz katowickie (3,9% – tab. 6). Napływ ludności z woj. krakowskiego (głównie z Krakowa i gminy Wieliczka) wystąpił w każdej z przebadanych wsi.

Imigranci z woj. katowickiego przewyższali niekiedy liczebność osób przybyłych z czterech sąsiednich województw, co miało miejsce w Kościelisku i Bukowinie Tatrzańskiej. W niektórych wsiach napływ z tego regionu jest wielkościowo taki sam, jak z woj. krakowskiego (np. w Chabówce, Jabłonce, Gronkowie). Osoby przybywające z regionu śląskiego to przede wszystkim mieszkańcy miast Górnośląskiego Zespołu Miejskiego (Bytom, Sosnowiec, Zabrze) i Rybnickiego Okręgu Węglowego (Jastrzębie Zdrój, Wodzisław Śląski).

Wśród województw sąsiadujących znaczący udział w migracjach na teren Podhala, oprócz krakowskiego, ma województwo bielskie, przy czym dotyczy to głównie mieszkańców wsi. Natomiast zaobserwowano sporadyczny napływ imigrantów z województwa tarnowskiego (0,9%) i krośnieńskiego (0,7%). Mieszkańców z tych regionów spotkać można przede wszystkim w strefie podmiejskiej Nowego Targu (Łopuszna, Gronków). Niewielu natomiast zamieszkało we wsiach o silnie rozwiniętych funkcjach turystycznych (Biały Dunajec, Bukowina Tatrzańska, Kościelisko).

Do wsi podhalańskich przybywała również ludność z województwa warszawskiego (1,3% imigrantów), głównie z Warszawy i Otwocka. Było ich prawie tyle samo, ile razem z województwa tarnowskiego i krośnieńskiego. Warszawiacy osiedlali się w niektórych wsiach Podhala, zwłaszcza w dużych, bardziej atrakcyjnych i położonych bliżej Zakopanego. Zamieszkali oni w Kościelisku, Witowie, Bukowinie Tatrzańskiej i Białym Dunajcu. W tych czterech wsiach osiedliło się aż 80% całego napływu z regionu warszawskiego na teren Podhala. Pozostali osiedlili się na Orawie (Jabłonka, Zubrzyca Górna) i w strefie podmiejskiej Nowego Targu (Czarny Dunajec, Ludźmierz). Nie zanotowano ich wśród przebadanej reprezentacji we wschodniej części Kotliny Nowotarskiej. Na Podhalu przybywali także imigranci z obszaru Polski południowo-zachodniej, głównie z województwa wrocławskiego, wałbrzyskiego i opolskiego, z części centralnej (pozańskie, łódzkie) i północnej (gdańskie, szczecińskie). Najmniej imigrantów napłynęło ze wschodnich regionów kraju.

Zasięg poszczególnych jednostek osadniczych w zakresie migracji jest bardzo zróżnicowany. Na Podhalu są z jednej strony wsie, gdzie w napływie partycypowała ponad połowa województw, z drugiej zaś takie, do których napływała z kilku zaledwie

Tabela 6

Kierunki napływu ludności do wsi podhalańskich (w odsetkach)

Województwa	Podhale ogółem	W tym:							Dolina Raby
		Skalne Podhale	Pogórze Zachodnie	Kotlina Zachodnia		Kodina Wschodnia	Orawa	Dolina Raby	
				Dolina	Stok				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Ogółem %	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
z woj. nowosądeckiego	68,9	62,1	66,7	69,7	73,4	80,8	78,5	72,5	
spoza woj. nowosądeckiego	31,1	37,9	33,3	30,3	26,6	19,2	21,5	27,5	
A. Wojew. sąsiednie	9,2	10,0	6,0	9,3	3,3	7,0	9,2	7,4	
krakowskie	5,3	6,6	1,7	6,2	2,2	3,4	4,3	2,6	
bielskie	2,4	1,7	3,3	1,6	1,1	2,5	3,4	3,3	
tarnowskie	0,9	0,7	0,6	1,4		0,8	0,7	1,6	
krośnieńskie	0,7	1,0	0,4	-		0,3	1,0		
B. Pozostałe województwa	21,4	27,7	27,1	20,5	22,8	11,9	11,2	19,2	
katowickie	3,9	3,2	1,0	1,6	3,9	3,2	2,7	2,3	
warszawskie	1,3	2,1	0,6	0,5	1,1	-	0,7	0,7	
wrocławskie	0,9	1,2	0,8	0,3	1,1	1,0	0,2	0,2	
walbrzyskie	0,9	0,8	0,4	1,0	2,2	0,4	0,2	1,9	
opolskie	0,8	0,8	0,4	0,5	1,1	1,4	0,2	0,4	
rzeszowskie	0,7	0,8	0,4	0,3		0,6	1,1	0,4	
przemyskie	0,5	0,6	0,2	0,8		0,6	0,4	0,2	
gdąskie	0,5	0,9			1,1	0,1	0,2	0,2	
jeleniogórskie	0,4	0,6	0,2	0,2		0,3		0,2	
poznańskie	0,4	0,6	0,2	0,2				0,2	
łódzkie	0,3			0,2				0,4	
C. Z zagranicy	0,5	0,2	0,2	0,5	0,5	0,3	1,1	0,9	

województw, i to przede wszystkim z sąsiednich. Biorąc pod uwagę ilość strumieni migracyjnych do każdej z przebadanych wsi oraz liczbę osób przybyłych z poszczególnych województw, wyznaczono zasięg wiejskich jednostek osadniczych w zakresie napływu ludności:

A. Najbardziej rozległy zasięg posiadają wsie turystyczne. Na przykład do Kościeliska imigranci przybyli z 36 województw, do Bukowiny Tatrzańskiej z 20 województw. W tej grupie są także duże osiedla podmiejskie (Chabówka) i ośrodki gminne (Czarny Dunajec, Biały Dunajec), w których liczba strumieni migracyjnych kształtuje się powyżej 15. Wsie te odznaczały się bardzo silnym stopniem rozproszenia ośrodków wychodźstwa imigrantów.

B. Duży zasięg w zakresie przemieszczeń ludności wykazały pozostałe wsie tatrzańskie (Witów, Poronin) i osiedla w strefie podmiejskiej Nowego Targu (Ludźmierz, Łopuszna, Ostrowsko) oraz duże wsie orawskie (Jabłonka, Zubrzyca). Liczbę strumieni migracyjnych w tych jednostkach określa się w granicach 10–15.

C. Mały zasięg posiadały te wsie, gdzie w napływie ludności partycypowało 5–10 województw, i to głównie z Polski Południowej. Są to małe osiedla Skalnego Podhala i duże wsie spiskie (Krempachy, Nowa Biała, Trybsz).

D. Bardzo mały zasięg i najniższy stopień rozproszenia ośrodków wychodźstwa imigrantów reprezentowały przede wszystkim najmniejsze jednostki osadnicze (Knurów, Długopole, Wróblówka), wykazujące stagnację lub regres w swym rozwoju demograficznym. Ponadto do tej grupy można zaliczyć część wsi spiskich (Jurgów, Rzepiska, Kacwin) oraz większość jednostek we wschodniej części Kotliny Nowotarskiej.

Kierunki emigracji

Ludność wiejska Podhala decydując się na zmianę miejsca zamieszkania wybierała zarówno najbliższe położone miasta i wsie, jak i dalsze regiony kraju. Średnio co drugi emigrant zamieszkał poza województwem nowosądeckim. Poszczególne wsie wykazują w tym zakresie także duże zróżnicowanie. Emigracja w obrębie Podhala była typowa przede wszystkim dla małych jednostek osadniczych, z których mieszkańcy emigrowali do wsi sąsiednich lub do ośrodka gminnego (np. Gliczarów, Dział, Długopole, Łapszanka). Jednocześnie zauważa się w nich sporadyczny odpływ do miast. Analogiczny charakter przemieszczeń ma miejsce we wsiach rolniczych Pogórza Zachodniego (np. Ratułów, Dzianisz, Czerwiene) i Pogórza Spiskiego. (Jurgów, Rzepiska, Trybsz). Wśród przemieszczających się na bliskie odległości, i to nie tylko w kierunku wsi, ale i do pobliskich miast, byli przede wszystkim emigranci ze strefy podmiejskiej Nowego Targu. Ten typ przemieszczeń

był reprezentatywny także dla większości wsi Pogórza Zachodniego. Przykładowo główny szlak emigracji z Białego Dunajca wiodł do Poronina, Zakopanego i Kościeliska, zaś z Chochołowa w kierunku Witowa, Kościeliska i Zakopanego.

Stosunkowo mało emigrantów z Podhala osiedliło się na pozostałych obszarach województwa nowosądeckiego. Liczniej udawali się tam mieszkańcy wsi rabczańskich, gorczańskich i orawskich, bardzo rzadko ze Spisza i Skalnego Podhala (w granicach około 5% emigrantów), a najmniej ze strefy podmiejskiej Nowego Targu. Najczęstszy był odpływ do ośrodka wojewódzkiego, a ponadto do Jordanova, Limanowej, Krynicy, Starego Sącza, na teren gminy Mszana Dolna i Łącko.

Prawie połowa emigrantów ze wsi podhalańskich zamieszkała poza regionem nowosądeckim. Największy odpływ o charakterze międzywojewódzkim zanotowano we wsiach tatrzańskich i orawskich, z których ponad 60% emigrantów udało się do innych regionów kraju. We wsiach rabczańskich odsetek osób przemieszczających się poza województwo macierzyste kształtował się na poziomie około 50%. Podobne wartości zanotowano we wsiach gorczańskich.

Wśród wsi odznaczających się bardzo dużym odpływem ludności poza województwo macierzyste wyodrębnić można dwie kategorie jednostek osadniczych:

a) Wsie wykazujące w zakresie odpływu ludności bardzo silne związki z miastami Podhala oraz innymi regionami kraju, przy jednocześnie słabych powiązaniach z najbliższymi położonymi obszarami wiejskimi. Taki typ reprezentowały m.in. Bukowina Tatrzańska, Czarny Dunajec, Kościelisko, Raba Wyżna. Odsetek emigrantów udających się do miast Podhala wynosił tam ponad 20%, do wsi sąsiednich tylko 15%, a poza województwo nowosądeckie ponad 60%.

b) Wsie wykazujące z miastami Podhala słabe związki, przy czym mające znaczny odpływ do innych osiedli województwa nowosądeckiego. Przykładem są wsie orawskie (Chyżne, Zubrzyca Górna), z których do miast podhalańskich udało się 5% emigrantów, do pozostałej części województwa nowosądeckiego około 15%, a do innych województw od 50 do ponad 60% ogółu wyjeżdżających.

Zasięg emigracji niektórych wsi jest bardzo rozległy. Emigranci Orawy udali się na teren 34 województw, ze wsi tatrzańskich do 36, a z rabczańskich aż do 43 województw.

Ośrodki wychodźstwa wykazują także duży stopień rozproszenia, z tym, że przy wyborze nowego miejsca zamieszkania preferowane były najczęściej miasta wojewódzkie. Główne jednak szlaki emigracji wiodły do ośrodków regionu katowickiego, najczęściej do Katowic, Sosnowca, Jaworzna, Jastrzębia Zdroju. Bardzo liczna była emigracja do Krakowa i Skawiny oraz na teren województwa bielskiego. Obserwuje się, iż ze wsi rabczańskich najwięcej osób odpłynęło na Śląsk, a Orawa i Skalne Podhale miały w zakresie emigracji silniejsze związki z Krakowem.

Kierunki odpływu ludności wiejskiej Podhala są w bardzo dużym stopniu zbieżne z głównymi szlakami imigracji, stąd też wśród ludności wędrującej jest spora grupa reemigrantów (ok. 20%). Emigracja do województw znacznie oddalonych (białostockie, białsko-podlaskie, olsztyńskie, skierniewickie) obejmowała głównie – a nawet przede wszystkim – osoby, które powróciły do swego miejsca urodzenia.

Struktura demograficzna i społeczno-zawodowa imigrantów

Napływ ludności do wsi podhalańskich pogłębił proces feminizacji, bowiem w większości z nich imigranci odznaczali się wysoce anormalną strukturą płci ($wf = 125$ i powyżej). Szczególnie było to widoczne w Długopolu, Harkabuzie, Krempachach i Łopusznej. Tylko w nielicznych wsiach zanotowano wśród zbiorowości napływającej przewagę mężczyzn, co miało miejsce np. w Chabówce i dotyczyło grupy osób dorosłych przybywających samotnie, głównie kolejarzy, zaś w Pyszówce przewaga tej płci zaznaczyła się wśród dzieci (tab. 7).

Jest zjawiskiem powszechnym, iż na zmianę swego miejsca zamieszkania w większym stopniu decydują się ludzie młodszy. Wynika to m.in. z uwarunkowań psychologicznych, a także długości czasu potrzebnego na pełną stabilizację życiową. Stąd też wśród imigrantów Podhala ponad 3/4 to ludność dorosła (15–64 lata), około 20% dzieci (0–14 lat) i tylko nieco ponad 2% seniorzy (tab. 7). Rozpatrując liczbę imigrantów w 5-letnich przedziałach wieku potwierdza się powszechnie występujące zjawisko, iż najliczniejszą grupą były osoby, które w momencie napływu miały 20–24 lat oraz 25–29 lat. Napływ tej ludności do większości wsi podhalańskich spowodowany był zawieraniem związku małżeńskiego. W wielu wsiach Kotliny Nowotarskiej prawie połowę ludności napływowej (48,7%) stanowili współmałżonkowie (Gronków, Ludźmierz, Łopuszna, Obidowa, Ostrowsko), przy czym częściej kobiety przenosiły się do miejsca zamieszkania swych mężów. Napływ ludności z powodu ożenku był jeszcze większy w odniesieniu do liczby osób w wieku matrymonialnym (61,5%), zaś udział panien i kawalerów wśród imigrantów tej kategorii wieku był w tych wsiach sporadyczny.

Napływ dzieci był jednoczesny z przybyciem całej rodziny, lub jednego z rodziców. Z uwagi na to, że dominowały rodziny młode, stąd liczna reprezentacja najmłodszych, czyli w wieku niemowlęcym i żłobkowym, którzy stanowili aż 66,1% z ogółu dzieci przybyłych na teren Podhala. Najmniej przybyło ich np. do Orawki (9,6% imigrantów) i Harkłowej (10,3%), tam bowiem stosunkowo mało napłynęło rodzin młodych. Najwięcej dzieci zanotowano w grupie imigrantów Jabłonki (31,7%), Krempach (26,3%), Dębna (26,6%), Zubrzycy Górnej (25,4%).

Tabela 7

Struktura demograficzna imigrantów Podhala

Nazwa wsi	Ogółem imigranci		Wiek				Płeć			
	dzieci (0-14)		dorosli (15-64)		starzy (65 i >)		kobiety			
	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%		
1	2	3:2	3	4	5	6	7	8	9	10
Skalne Podhale										
wres: Bukowina Tatrzanska	329	14,0	46	14,0	281	85,4	2	0,6	176	53,5
Kościelisko	718	20,0	144	20,0	521	72,6	53	7,4	370	51,5
Witów	182	15,4	28	15,4	152	83,5	2	1,1	93	51,1
Ząb	331	12,1	40	12,1	284	85,8	7	2,1	180	54,3
Pogórze Zachodnie										
Biały Dunajec	481	20,8	100	20,8	375	78,0	6	1,2	274	56,9
Kotlina Zachodnia										
A. Dolina										
Czarny Dunajec	391	22,5	88	22,5	289	73,9	14	3,6	220	56,3
Długopole	29	24,1	7	24,1	22	75,9		-	19	65,5
Ludźmierz	164	20,1	35	20,1	127	77,4	4	2,4	90	54,9
Wróblówka	43	20,9	9	20,9	33	76,8	33	2,3	25	58,1
B. Stok										
Obidowa	100	19,0	19	19,0	79	79,0	2	2,0	56	56,0
Pyzówka	80	18,8	15	18,8	61	76,2	4	5,0	39	48,7
Kotlina Wschodnia										
Dębno	60	26,6	16	26,6	43	71,7	1	1,7	32	53,3
Gronków	129	20,9	27	20,9	99	76,7	3	2,4	73	56,6
Grywałd	58	13,8	8	13,8	45	77,6	5	8,6	29	50,0
Harkłowa	56	10,7	6	10,7	48	85,7	2	3,5	34	58,6
Knurów	35	14,3	5	14,3	29	82,6	1	2,9	14	40,0
Krempachy	76	26,3	20	26,3	56	73,7	-	-	46	60,5
Lopiszna	134	19,4	26	19,4	106	79,1	2	0,5	86	64,2
Maniowy	78	23,0	18	23,0	58	74,3	2	2,7	41	52,6
Ostrowsko	98	16,3	16	16,3	80	81,6	2	2,1	50	51,0

Tabela 7 cd.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Orawa									
Harkabuz	94	16	17,0	77	81,9	1	1,1	60	63,8
Jablonka	211	67	31,7	143	67,8	1	0,5	114	54,1
Orawka	31	3	9,6	28	90,3	•	-	27	54,8
Zubrzyca Górna	111	26	23,4	84	75,7	1	0,9	64	57,6
Dolina Górnej Raby									
Chabówka	430	78	18,1	347	80,7	5	1,2	207	48,0

Źródło: Obliczenia własne jw. tabela 2

Udział najstarszej generacji w procesie migracji był znikomy. Obejmował głównie kobiety, przybywające najczęściej pojedynczo i osiedlające się u swych dzieci. Z analizy miejsca urodzenia wynika, iż zdecydowana większość, bo około 90% seniorów, pochodzi z Podhala, mimo iż ich szlak wędrówki wiedzie niekiedy z dalszych regionów Polski (gorzowskiego, jeleniogórskiego, wałbrzyskiego), z których przybyszami są przeważnie reemigranci. Ludzie starsi to także powracający z długoletniej emigracji zagranicznej w USA, osiedlający się przeważnie w Czarnym Dunajcu, Wróblówce, Witowie, Kościelisku.

W napływie do wsi podhalańskich znaczna rola przypada więc rodzinom młodym, rozwojowym, odgrywającym ważną rolę w dalszej reprodukcji demograficznej. Przeważały rodziny 2- i 3-osobowe (74,7%). Sporadycznie zdarzały się małżeństwa starsze, po 40 roku życia, i rodziny wielodzietne. Jest to wynik młodej struktury wieku imigrantów oraz dominującego wśród nich modelu wielkościowego rodziny (2 + 1; 2 + 2). Ponadto podjęcie decyzji o zmianie miejsca zamieszkania jest zawsze trudniejsze w wieloosobowej rodzinie.

Ludność dorosła napływająca na wieś podhalańską to w większości osoby z wykształceniem ponadpodstawowym (61% – tab. 8). Wśród nich dominowali absolwenci zasadniczych szkół zawodowych, których najwięcej zanotowano m.in. w Chabówce, Pyzówce, Maniowach (ponad 40%). Udział osób legitymujących się dyplomem szkoły średniej był mniejszy, jedynie znaczną zbiorowość tworzyli oni we wsiach dużych i podmiejskich (Bukowina Tatrzańska, Gronków, Kościelisko, Ludźmierz – około 25%). Natomiast w małych wsiach rolniczych (Harkabuz, Orawka, Wróblówka, Długopole) udział imigrantów z wykształceniem średnim kształtował się poniżej 5%.

Imigranci z wyższym wykształceniem stanowili także tylko 5% badanych zbiorowości. Kierowali się oni przede wszystkim do wsi o zróżnicowanej strukturze funkcjonalnej oraz osiedli położonych w pobliżu miast (Bukowina Tatrzańska, Czarny Dunajec, Kościelisko, Ludźmierz, Łopuszna, Witów). W tych wsiach udział kadr wysoko kwalifikowanych w grupie imigrantów wynosił od 5% do prawie 10%.

Są jednak wsie, gdzie wśród imigrantów dominują osoby legitymujące się najniższym poziomem wykształcenia (Biały Dunajec, Długopole, Grywałd, Orawka, Zubrzyca Dolna). Do tych jednostek przybywało najczęściej rolników, a ci z reguły posiadali wykształcenie tylko podstawowe.

Większe zróżnicowanie wykazały wsie podhalańskie w zakresie struktury zawodowej imigrantów. Prawie we wszystkich przebadanych jednostkach najliczniejsza była grupa rolników (26,7%), co wynika z faktu, iż wśród osób napływających dominowała ludność wiejska. Najmniej rolników (4,7%) osiedliło się w osiedlach pozarolniczych (Chabówka, Bukowina Tatrzańska, Kościelisko) i wsiach podmiejskich

Tabela 8

Poziom wykształcenia imigrantów Podhala

Nazwa wsi	Wykształcenie											
	Imigranci 15 lat i więcej		podstawowe		zasadnicze zawodowe		średnie		wyższe			
	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10			
Bukowina Tatrzańska	283	94	33,2	97	34,3	65	22,9	23	8,1			
Witów	135	64	47,4	38	28,1	21	15,6	12	8,9			
Biały Dunajec	381	196	51,4	67	17,6	32	8,4	10	2,6			
Czarny Dunajec	265	94	35,5	104	39,2	54	20,4	13	4,9			
Długopole	22	17	77,3	3	13,6	1	4,5	1	4,5			
Ludźmierz	131	46	35,1	48	36,6	29	22,1	8	6,1			
Wróblówka	34	14	41,2	12	35,3	2	5,9	-	-			
Obidowa	81	30	37,0	21	25,9	11	13,6	2	2,5			
Przędzka	65	25	38,4	28	43,1	10	15,4	-	-			
Dębno	44	17	38,6	14	31,8	12	27,3	1	2,3			
Gronków	95	45	47,4	24	25,3	25	26,3	1	1,1			
Grywałd	45	24	53,3	14	31,1	7	15,6	-	-			
Hartłowa	50	20	40,0	18	36,0	12	24,0	-	-			
Kunów	30	16	53,3	6	20,0	5	16,7	-	-			
Krempachy	49	14	28,6	20	40,8	3	26,5	2	4,1			
Lopuszna	108	33	30,6	38	35,2	28	25,9	9	8,3			
Mamiowy	59	22	27,3	28	47,4	7	11,9	2	3,4			
Ostrowsko	78	23	29,5	33	42,3	17	21,7	5	6,4			
Hartakuz	78	38	48,7	10	12,8	4	5,1	1	1,3			
Orawka	27	15	55,6	5	18,5	6	22,2	1	3,7			
Zubrzyca Górna	80	46	57,5	29	36,3	3	3,8	2	2,5			
Chabówka	352	157	44,6	127	36,0	55	15,6	6	1,7			

Źródło: Obliczenia własne jw. tab 2

(Ludźmierz, Łopuszna, Pyzówka). Dość liczna była także grupa imigrantów związanych zawodowo z gastronomią i handlem. Byli to: kucharze, kelnerzy, bufetowi, technicy zbiorowego żywienia, sklepowi. Zawód ten reprezentowały głównie kobiety (69%), aczkolwiek wśród kelnerów i kucharzy osiadłych w Kościelisku przeważali mężczyźni.

Stosunkowo licznie wśród imigrantów występowali nauczyciele. Ich udział zaznaczył się szczególnie we wsiach dużych (np. Chabówka, Bukowina Tatrzańska, Biały Dunajec). Najwięcej nauczycieli, bo ponad 60% tej grupy zawodowej, napłynęło w związku z ożenkiem i to z regionu macierzystego, zwłaszcza z Podhala oraz z innych wsi i miast woj. nowosądeckiego. Były to w zdecydowanej większości kobiety bez kwalifikacji, bowiem najczęściej posiadały wykształcenie tylko średnie. Prawie 1/3 nauczycieli napłynęła wraz z rodziną, przede wszystkim z dalszych regionów kraju, np. z miast woj. wrocławskiego, warszawskiego, częstochowskiego. W momencie napływu ta grupa nauczycieli legitymowała się wykształceniem wyższym. Ich współmałżonkowie to lekarze, inżynierowie, leśnicy, ekonomiści, bądź reprezentujący ten sam zawód. Nieliczna tylko część nauczycieli przybyła do wsi podhalańskich indywidualnie (8%), najwięcej było ich w Chabówce. Przyczyna ich napływu wiązała się z możliwością uzyskania pracy na miejscu lub w pobliżu nowego miejsca zamieszkania. Przykładowo nauczycielki zamieszkałe w Kościelisku i Chabówce podejmowały pracę głównie w Państwowych Domach Wczasów Dziecięcych na terenie Zakopanego i Rabki.

Wśród imigrantów reprezentowana była grupa osób związanych ze służbą zdrowia (lekarze, pielęgniarki), przy czym lekarze napływali przeważnie całymi rodzinami, najczęściej z Krakowa, Zabrze, Gdańska, i to do niektórych tylko wsi. Natomiast we wszystkich wsiach byli wśród imigrantów kierowcy, mechanicy samochodowi, murarze, stolarze, cieśle budowlani.

Pewne zawody reprezentowane przez imigrantów wsi odzwierciedlają strukturę funkcjonalną danego obszaru lub najbliższego ośrodka miejskiego. We wsiach podmiejskich Nowego Targu wśród osiedlających się były osoby związane z Nowotarskimi Zakładami Przemysłu Skórzanego (np. cholewkarz, obuwnik, garbarz), bądź z lokalnym rzemiosłem (kuśnierz). Podobnie z lokalnych tradycji wynika spotykany często u imigrantów zawód murarza. W wielu bowiem wsiach (np. Dursztyn, Ochotnica) występują liczne ekipy murarskie prowadzące prywatne budowy nie tylko na Podhalu, ale w różnych, niekiedy odległych regionach kraju. We wsiach gorcezańskich imigranci najczęściej reprezentowali grupę odzieżową (krawcowe), co związane było z istnieniem tego typu zakładu w Ochotnicy Dolnej. W Chabówce wśród imigrantek przeważały pielęgniarki i salowe, a w grupie imigrantów kolejarze. Do Kościeliska najliczniej napływały osoby związane z obsługą ruchu turystycznego

(recepjoniści, hotelarze, przewodnicy) oraz z gastronomią (kelnerzy, kucharze, bufetowi). Imigranci w tej wsi reprezentowali także nietypowe dla społeczności wiejskiej zawody. Osiedlali się bowiem w Kościelisku aktorzy, plastycy, elektrycy, informatycy, chemicy, prawnicy, górnicy.

Migracje do tego osiedla, podobnie jak do wielu wsi tatrzańskich oraz ośrodków gminnych, świadczą o dużym stopniu selektywności wśród ludności napływowej. Tworzy ona zbiorowość elitarną w społeczności wiejskiej. Migracje o charakterze elitarnym w rejonie tatrzańskim to z jednej strony efekt przemieszczania się mieszkańców Zakopanego do pozamiejskiej strefy rekreacyjnej, z drugiej zaś był to napływ osób o wysokich kwalifikacjach zawodowych z dużych ośrodków miejskich, głównie z Krakowa, Warszawy, Wrocławia, Poznania, Katowic, Gliwic i Zabrze. U podłoża tego typu przemieszczeń tkwi atrakcyjność tego terenu, a przede wszystkim możliwość zakupu działki pod budownictwo mieszkaniowe.

Alicja Krakowska

Spatial mobility of population in Podhale villages

The paper presents the most important observations from researches on internal (home) migrations of village population in Podhale. The attention was directed mainly to directions of mobility; main tracks and their spatial reach were marked. It allowed to distinguish hermetic villages – those which show close connections with Podhale and villages more open for gaining immigrants from other regions.

Village population of Podhale emigrated equally to towns and villages. Changes in migration directions have been observed for 15 years, these changes are consequences of changing conditions (barrier of labour and housing markets). Share of migrations to towns decreases, mobility among villages increases.

Analysis of mobility directions for majority of Podhale villages confirmed that the greatest number of people migrate on short distances, significant is percentage share of immigrants from a village of the same administrative district, people from villages predominate. Some villages of that region, because of their attractive features, functions, location or sometimes traditions stray from the model. Small settlement units show very close connections with Podhale – they are mainly villages in suburban zones of Nowy Targ and on Spisz.

Villages in the Gorce and in Rabka surroundings show weaker connections as to affluence. People affluence to touristic villages and to capitals of administrative

districts was the smallest in Podhale. Those settlements point out wide reach of migrations outside home voivodeship. Matrimonial factor is more frequent in causing migrations in villages. In Podhale, marriages among inhabitants from Podhale, from the same village or parish predominated. It points out great hermeticity of many villages what originates from historical and cultural traditions cultivated mainly in Orava and Spisz.

Affluence of population to Podhale villages deepened feminization but as immigrants were young they played an important role in further demographic reproduction. Migrations to Podhale villages point out that there is a great degree of selectivity among affluent population which make exclusive population in village society. Migrations of exclusive character were common in the Tatra region and in Podhale administrative districts.